

VUKOV RAFFAI Éva

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar
Szabadka, Szerbia
eva.vraffai@gmail.com

EGY SZERBIAI BUNYEVÁC FALU, ALSÓTAVANKÚT NYELVI TÁJKÉPE AZ UTCÁTÓL AZ ISKOLÁIG¹

Jezički pejzaž Donjeg Tavankuta od ulice do škole

**Linguistic Landscape of Donji Tavankut,
a Bunjevac Village in Serbia**

Kutatásunk a Szabadka körzetébe tartozó Alsótavankút nyelvi tájképével foglalkozik. A települést túlnyomórészt horvátok és bunyevácok lakják. Megfigyeltük, hogy a lakosság nemzetiségének aránya hogyan jelenik meg a nyilvános terek felirataiban. Két kivétellel minden közintézmény utcai frontján találunk háromnyelvű táblát. A háromnyelvű táblák között sem találunk olyat, amelyen horvát nyelvű felirat is lenne. Cirill betűs szerb, latin betűs szerb és magyar nyelvű feliratokkal találkozunk. Hipotézisünk szerint a hivatalos feliratok többnyelvűsége nem tükrözi a nyilvános tér lakosok által szabadon alakított nyelvi képét. Külön figyelmet szentelünk Alsótavankút iskolájának nyelvi tájképi vizsgálatára, ahol a többnyelvűség kiemelten fontos elemként jelenik meg.

Kulcsszavak: Tavankút, nyelvi tájkép, kisebbség, iskolai nyelvi tájkép

A település

Szerbia észak-bácskai régiójának legnagyobb lélekszámú kisebbségei a magyarok, a horvátok és a bunyevácok. Ha ezeknek a kisebbségeknek a vajdasági megoszlására fókuszálunk, láthatjuk, hogy a magyaroknak és horvátoknak alig egyharmada él Észak-Bácskában, míg a bunyevác lakosság kb. 85%-a ebben a régióban él.

¹ A tanulmány a 142-451-2955/2020-32. számú tartományi pályázati támogatás keretein belül készült.

Kutatásunk a Szabadka körzetébe tartozó Alsótavankút nyelvi tájképével foglalkozik. Azt vizsgáltuk, hogy a lakosság aránya hogyan jelenik meg a nyilvános terek feliratainak nyelvi megoszlásában. Hipotézisünk szerint a hivatalos feliratok többnyelvűsége nem tükrözi a nyilvános tér lakosok által szabadon alakított nyelvi képét. Külön figyelmet szentelünk Alsótavankút iskolájának nyelvi tájképi vizsgálatára, ahol a többnyelvűség kiemelten fontos elemként jelenik meg.

A település lakosaira vonatkozó adatokat a 2002-es népszámlálási adatokból tudjuk csak kiemelni, ekkor a falunak 2631 lakosa volt, közöttük a horvátok aránya 46,90%, a bunyevácoké 29,91%, a szerbeké 7,22%, a magukat jugoszlávnak vallóké 5,21%, valamint a magyaroké 4,45% (RZS 2002). Tehát nagy arányban élnek a faluban horvátok, illetve bunyevácok, és sok hasonlóság figyelhető meg a két etnikum esetében, sőt egyes családokon belül az is előfordul, hogy egy részük egyik, illetve másik részük a másik nemzetiségbe tartozóként jelöli meg magát, azonban közös jegyük a latin betűs írás, illetve a katolikus vallás. A település Szabadkától 10 km-re keletre található, a magyar–szerb határvonalon mentén, lakosai elsősorban mezőgazdasággal foglalkoznak. A település két egymással derékszögben álló főutcájának egyikén található a katolikus templom és a helyi közösség, a másikon pedig az egészségház, a művelődési ház és az iskola. A falu általános iskolájában horvát nyelvű oktatás folyik évfolyamonként egy-egy osztállyal. A település állami intézményei, illetve közintézményei között találjuk a helyi közösséget, az egészségházat, az iskolát, a nyugdíjasegyesületet, a postát és a művelődési házat. Kutatásomat 2013 júliusában végeztem, amikor Tavankút két főutcájának minden köztéri feliratát lefényképeztem és elemeztem. Akkor egy alkotótábor tagjai működtek a helyi iskolában, a tábor vendégeként fényképeket készíthettünk az iskola belső tereiről is.

Elméleti keret

A nyelvi tájkép vizsgálata két- vagy többnyelvű közösségekben megmutathatja, hogy azok a nyelvhasználatra vonatkozó rendeletek, amelyek az adott nyelvek kötelező használatát írják elő egy-egy régióban, hogyan tükröződnek a rendeletek hatályán kívül eső látható nyelvhasználatban.

A nyelvi tájkép kutatása arra deríthet fényt, hogy egy többnyelvű térségben milyen arányban és módon jelennek meg a használt nyelvek a nyilvános térben. Blommaert (2012, 53) megállapítja, hogy ahogyan egy nyilvános felirat – különösen egy hirdetés – legtöbbször elhelyezkedésével utal a megjelölt dolog helyére (például kiadó lakás hirdetése magán a kiadandó objektumon), ugyanúgy a felirat nyelve vagy nyelvi jegye utal a címzettre, arra, hogy a felirat elkészítői milyen körből való befogadót szeretnének elérni, kinek szánták azt. Blommaert

(2012, 56) ugyanakkor rámutat arra is, hogy a feliratok nyelvi demarkációs vonala egyben identitásjelző vonal is. Ahogyan írja, a nyilvános tér nyelvi jelei kijelölik a potenciális címzettet, aki ezzel az adott tér legitim használójává is válik. Ellenkező esetben megkérdőjeleződik az adott egyén térhez való jogosultságának, illetve tartozásának legitimitása. A nyilvános tér felirataival manipulálhatja egyes rétegek kirekesztettségérzetét. Mindezzel összhangban állapítják meg Bartha, Laihonen és Szabó (2013, 15), hogy a feliratok kommunikatívak és szimbolikusak lehetnek, a szlovákiai településen elhelyezett magyar nyelvű utcatábla kommunikatív-információs értéke eltörlődik szimbolikus attribútuma mellett, amely a teret magyarok lakta térként jelöli ki.

A nyilvános nyelvi tér formálását illetően Szerbia esetében még az is igen jelentős körülmény, hogy amennyiben a szerb nyelv mellett dönt a felirat kihe-lyezője, további döntéshelyzet áll elő: latin vagy cirill betűs legyen-e a tervezett felirat? A grafémaválasztásnak is identitástükröző és identitásalakító szerepe van. Főképp cirill betűs szerb, latin betűs szerb és magyar nyelvű feliratokkal találkozunk Tavankúton. Nagyon gyakran nehéz eldönteni, hogy latin betűs szerb vagy horvát nyelvű-e a felirat, hiszen éppen az a néhány szóból álló szöveg, amely a feliraton látható, nem tartalmazza a két nyelvet megkülönböztető kritériumokat (Vukov Raffai 2019, 77).

A település utcáinak nyelvi tájképe

A település helyi közösségének utcai frontján látható felirat (1. ábra) látszólag három nyelven tartalmaz információt, azonban ez még sincs így, mivel a szerb *mesna zajednica* horvát megfelelője *mjesna zajednica* lenne, ez a szókapcsolat viszont hiányzik a helyi közösség táblájáról. Itt a biztos horvátnyelvűséget az ajtóra nyomtatott papírlapon felhelyezett szerb, horvát és magyar szöveg jelenti, ahol mind a *mjesna zajednica*, mind a *radno vrijeme* szerepel. Ezek olyan horvát szókapcsolatok, amelyek tartalmazzák a fent említett horvát nyelvi kritériumokat. Ezenkívül a háromnyelvű táblák között nem találunk olyat, amelyen horvát nyelvű felirat is lenne.

Két kivétellel minden közintézmény utcai frontján találunk háromnyelvű táblát. A főúton, az iskola közelében található közúti közlekedési tábla hátoldalán is háromnyelvű felirat található (2. ábra), a nyilvános tér felületeire ragasztható általános feliratok – például a dohányzási tilalomra vonatkozóak – különböző nyelvkombinációban kaphatóak, a tulajdonos, illetve az önkormányzat döntésén múlik, hogy hogyan döntenek, milyen nyelvűt, illetve nyelvkombinációjút választanak.

1. ábra

2. ábra

A feliratok térbeli elrendezésének kérdése nyelvszerkezeti kérdéseket is felvet azoknál a tábláknál (vö. Coupland 2010, 91–92), amelyek a szerb nyelvű alapinformációt – a településnév és az objektumtípus (itt *mesna zajednica*, *helyi közösség*) együttes szórendjét – szó szerint, tükörfordítással tüntetik fel magyarul. Az 1. ábrán látható felirat esetében a tábla térbeli elrendezése sikeres, hiszen gazdaságosan használják ki azt a nyelvszerkezeti tényt, hogy a *Tavankut* elem a szerbben és horvátban követi az objektumtípus megjelölését, a magyarban viszont megelőzi azt. Ez a „gazdaságosság” azonban egyben azt is eredményezi, hogy a település neve nem szerepel a táblán magyar helyesírással (*Tavankút*).

A posta felirata (3. ábra) csak latin betűs és cirill betűs változatban jelenik meg a táblán, magyar nyelvű felirat nélkül. A posta székhelye Belgrád, nem érvényesíti feliratain a régió nyelvhasználati normáit, nyelvhasználata tulajdonképpen így Belgrád meghosszabbított karjaként működik.

3. ábra

A művelődési ház felirata csak horvát nyelven jelenik meg, a faluban ez az a közintézmény, amelynek formálása és léte a lakosokon múlik, az ő identitásuk közvetlen kifejezője, itt tehát már nincsen helye a „felesleges”, gyakran valóban redundáns többnyelvűségnek. A felirat (4. ábra) célja pedig a szimbolikus tér kijelölése. Ennél az intézménynél szabadon dominálhat a faluban lakók nemzetisége, nyelvi identitása.

4. ábra

Az egészségház tábláján fellelhető információk hierarchikus sorrendjével párhuzamban áll a nyelvi megformáltság többbretúsége is. A legáltalánosabb felirat, amely maga alá gyűjti a többi információt, illetve feliratot, három nyelven jelenik meg: Дом здравља Суботица – *Dom zdravlja Subotica* – *Szabadkai Egészségház*. A fogorvos működésére vonatkozó információról a cirill betűs felirat már hiányzik, a magyar és a horvát vagy latin betűs szerb felirat jelenik

csak meg: *Zubna ambulanta – Fogászati rendelő*. A gyermekorvosi rendelő működéséről szóló felirat pedig már egynyelvű, latin betűs szerb/horvát felirat: *Dečija ambulanta*.

A közigazgatás önkormányzat által alakított feliratainak leggyakrabban három nyelven, illetve három formában szerepelnek a megnevezések. A kereskedelmi célú és magánérdekű feliratok azonban már más képet mutatnak a településen: túlnyomórészt szerbhorvát nyelvűek, latin betűsek. Mindebből arra következtetünk, hogy a lakosság számára ez a nyelvváltozat a legérthetőbb és a legelfogadottabb, mindezzel együtt identitásuk legjellemzőbb kifejezője is. Ezzel feltételezéseink be is igazolódtak, a hivatalos feliratok nem tükrözik híven a lakosok nyelvhasználatát. Például nem jellemző a lakosságra a magyar nyelv használata sem.

A magánfeliratokon a bunyevác nyelvi jegyek is megjelennek. A *čutke* 'kukoricacsutka' jelentésű szó magyar jövevényszó a bunyevácok nyelvében (5. ábra), míg a másik feliraton (6. ábra) jellegzetes bunyevác nyelvjárási jegy fedezhető fel a *ditelna* szóban, amely a köznyelvi szerb *detelina* 'here' helyén áll.

5. ábra

6. ábra

Az iskola

A tavankúti iskola bejárati frontján háromnyelvű felirat található (7. ábra). Az iskola termeinek, irodáinak ajtaján jellegzetes, a 70-es évekből fennmaradt háromnyelvű feliratok láthatók, amelyek esetében nem latin betűs szerb feliratokról van szó, hanem valóban horvát nyelvűekről (8. ábra). A könyvtár megnevezése a horvát változatban *biblioteka*, nem pedig a horvát *knjižnica*, viszont a *titkárság tajništvo* formában jelenik meg horvátul az ajtó feliratán.

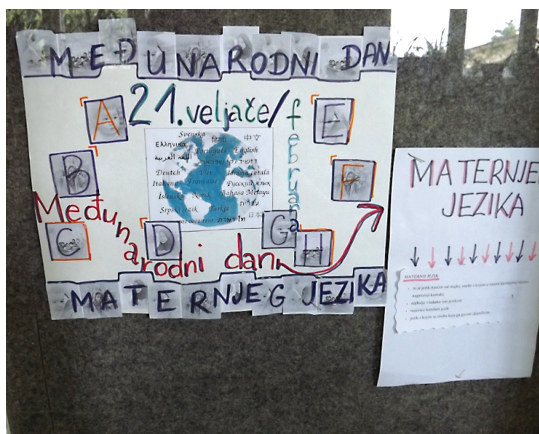
7. ábra

8. ábra

Az iskola újabb, részben ideiglenes, alkalmi feliratai már valósabb képet mutatnak a helyi nyelvhasználat jellegéről. Ezeken már a magyar nyelvű szöveg nem jelenik meg, viszont a horvát erőteljesebben (9. ábra), hiszen ebben az iskolában horvát nyelvű oktatás folyik. Jelentős mértékben jelennek meg a cirill betűs szerb feliratok is a szerb nyelv tantárgyi oktatásához kötődően. Emel-

lett német és angol nyelvű elemek is felbukkannak a feliratokon, ugyancsak tantárgyi kötődéssel. A túlnyomórészt latin betűs, általában kétnyelvű táblák és feliratok között feltűnik az iskolában az UNICEF cirill betűs szerb felirata (10. ábra). Laihonen (2012, 36) szlovákiai kutatásában a vásárúti magyar tannyelvű iskolában jelenik meg kakukktojásként a magyar feliratok között az európai uniós szlovák egynyelvű felirat, amelyet valószínűleg úgy, ahogyan Tavankútra is, központilag küldtek ki.

9. ábra

10. ábra

Összegzés

Tavankúton feltűnően sok háromnyelvű táblát figyelhetünk meg, a helyi intézmények, különösen a helyi közösség és az iskola falain következetesen megjelennek a magyar nyelvű feliratok is. Mindez talán összefüggésben van a kisebbségi léttel és azzal a meggyőződéssel, hogy kisebbségként ki kell aknázni a többnyelvűségre vonatkozó jogi lehetőségeket, élni kell a nyelvi tájkép soknyelvű megjelenésének lehetőségével. A nyelvi diverzitásnak ebben a megjelenítésében természetes módon kapnak helyet a magyar nyelvű feliratok is, még akkor is, ha a magyarság aránya a településen csupán 4% körül mozgott a vizsgált időszakban.

Irodalom

- Bartha Csilla–Laihonen, Petteri–Szabó Tamás Péter. 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben: Egy új kutatási területről. *Pro Minoritate* 23 (3): 13–28.
- Blommaert, Jan. 2012. *Chronicles of complexity: Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes*. Tilburg Papers in Cultural studies. Paper 29, April. Tilburg: Tilburg University.
- Coupland, Nicolas. 2010. Welsh linguistic landscapes ‚from above‘ and ‚from below‘. In (eds.): *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. Szerk. Jaworski, A.–Thurlow, C. 77–101. *Advances in sociolinguistics*. London: Continuum.
- Laihonen, Petteri. 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 14 (3): 27–49.
- RZS – Republički zavod za statistiku 2003. *Stanovništvo, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima*. Beograd.
- Vukov Raffai Éva. 2019. A szabadkai Strossmayer utca nyelvi tájképe. In *Nyelvi lokáldinamika: A magyar nyelv vajdasági kontextusai*. Szerk. Vukov Raffai Éva. 71–87. Szabadka: Verbi Nyelvi Kutatóműhely.

Eva VUKOV RAFAI

JEZIČKI PEJZAŽ DONJEG TAVANKUTA OD ULICE DO ŠKOLE

Naše istraživanje se bavi jezičkim pejzažom Donjeg Tavankuta. U ovom selu nadomak Subotice uglavnom žive Hrvati i Bunjevci. U središtu ispitivanja nalazi se odnos nacionalnog sastava stanovništva i jezičke slike javnih natpisa. Na uličnim frontovima javnih ustanova u većini nalazimo table sa „troslojnim“ natpisima, ali samo u dva slučaja smo primetili natpis na hrvatskom: informacije su date uglavnom na srpskom – ćirilničnim i latiničnim pismom – zatim na mađarskom jeziku. Po našoj hipotezi u Donjem Tavankutu se višejezičnost službenih natpisa razlikuje od slike jezičkog pejzaža koju žitelji stvaraju na neslužbenim prostorima. Posebno smo ispitivali jezički pejzaž osnovne škole u Donjem Tavankutu, gde se višejezičnost natpisa posebno ističe.

Ključne reči: Donji Tavankut, jezički pejzaž, manjine, školski jezički pejzaž

Éva VUKOV RAFFAI

LINGUISTIC LANDSCAPE OF DONJI TAVANKUT, A BUNJEVAC VILLAGE IN SERBIA

Our research deals with the linguistic landscape of Donji Tavankut, a village near Subotica, the largest town and administrative center in the North Bačka District. The settlement is inhabited mainly by Croats and Bunjevci. We observed the visibility and salience of languages on public signs according to the percentage of the different nationalities in the settlement. With the exception of two cases, there are signs in three languages on the street front of all public institutions. However, there are no signs whatsoever in Croatian. There are signs in Serbian in Cyrillic and Latin script, and Hungarian. According to our hypothesis, the multilingual character of the official signs of the public space does not reflect the linguistic landscape of the residents' nationalities. We devoted specific attention to the schoolscape of the school in Donji Tavankut, where multilingualism is an exceptionally important element.

Keywords: Tavankut, linguistic landscape, minority, schoolscape